

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „КОНСТИТУЦИОННОПРАВНИ НАУКИ“

Александра Василева Николова

**ПОЛИТИЧЕСКОТО ПРЕДСТАВИТЕЛСТВО – КЛАСИЧЕСКА КОНЦЕПЦИЯ И
СЪВРЕМЕННИ ПРОБЛЕМИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

*за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално
направление 3.6 Право (Конституционно право на Република България)*

Научен ръководител

Проф. д.н. Георги Близнашки

София 2021 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I.	Обща характеристика на дисертационния труд	3
1.	Актуалност на темата на дисертационния труд	3
2.	Предмет и задачи на изследването	3
3.	Използвана научна методология.....	5
4.	Обем и структура на дисертационния труд	5
5.	Библиография	5
II.	Съдържания на дисертационния труд	6
1.	Първа глава. Същност на политическото представителство.....	6
	§ Исторически корени на политическото представителство.....	6
	§ Понятие	8
	§ Класификации и видове политическо представителство	10
	§ Функции на политическото представителство	11
2.	Втора глава. Класическа концепция за политическото представителство.	12
	§ Либерален конституционализъм.....	13
	§ Демокрация и политическо представителство	14
	§ Политически партии и представителство	14
	§ Доктрините за обвързания и свободния мандат	15
	§ Класическа концепция за политическото представителство обобщение.....	16
3.	Трета глава. Съвременни проблеми на политическото представителство	16
	§ Представителство на държавата	17
	§ Избрани и неизбрани представители.....	19
	§ Финансиране на политическите партии	19
	§ Дигиталната партия.....	20
III.	Приносни моменти.....	20
IV.	Публикации, свързани с дисертационния труд	21

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата на дисертационния труд

Темата за политическото представителство е централна за конституционното право, защото засяга сърцевината на принципа за народния суверенитет и държавното управление. Кой управлява, как е организирано управлението и на какъв принцип се селектират участниците в процесите са най-съществените въпроси на конституционноправната наука, а и на правото в по-общ план. Именно политическото представителство, възприемано като основната техника, чрез която се структурира публичното пространство и се дава достъп до управлението на гражданите определя и неизменната актуалност на темата.

Разпространено виждане е, че представителната демокрация е в криза, защото данните за нейни типични елементи като изборителна активност, членство в политически партии, доверие в политиците, както и интерес към политическия живот на общността сочат спад. Изгубването на легитимност на класическите за представителната демокрация институти като избори, парламенти и партии, рекордният спад във формалното членство в политически партии, ниската изборителна активност, цялостният упадък на доверието в институциите и все по-очевидната за изборителите деформация на политиката от частни интереси и лобита са само част от регистрираните статистически резултати от проучвания на гражданските настроения. Взети заедно, тези проблематични тенденции водят до оформянето на цялостно впечатление за недоволство и разочарование от демократичното политическо представителство. В този контекст е съществено да се изследва институтът на политическото представителство, за да се даде по-точен отговор за възможностите, които то представя за разрешаване на гореизброените проблеми.

Политическото представителство влияе на всички демократични институции, както и на самата демокрация. Чрез представителството се трансформира самото значение и възприемане на демокрацията – от участие на всеки един, тя започва да се възприема като равенство между всички в споделяната отговорност.

2. Предмет и задачи на изследването

Предмет на настоящото изследване е политическото представителство като самостоятелна конституционноправна категория, отделна от демокрацията и

демократичните институции и механизмите за конституирането им. Настоящото изследване, макар и информирано от не се фокусира върху историческото развитие на представителното управление, нито е емпирично изследване на поведението на представителите и представляваните в политическия процес. То е концептуален конституционноправен анализ на самото понятие, който ползва интердисциплинарни похвати и методи за изучаването му и цели самостоятелното му разглеждане.

Целта на настоящото изследване е да се очертае систематичното място и самостоятелното функциониране на понятието в рамките на конституционно право в тесен план и в политически контекст в по-общ и да изясни същността му на принцип на парламентарното управление. За целта са формулирани следните задачи:

- (1) Очертаване на понятието за политическо представителство. Разглеждане на неговите проявления и видове, и изследване на теориите, свързани с неговото битие, функции и проявления.
- (2) Изследване и синтез на концепцията за политическо представителство в исторически план, както и ролята, и мястото му в развитието на конституционализма.
- (3) Историко-правен анализ на развитието на института в българската държава и право, съчетан със сравнителноправен анализ на развитието на политическото представителство в други държави от европейското правно семейство.
- (4) Исторически преглед и синтез на възгледите на автори, разглеждали политическото представителство и неговата роля в политическите процеси.
- (5) Анализ на ефекта от въвеждането на всеобщо изборително право върху концепциите за политическо представителство, както и влиянието на самото понятие върху политическите партии и демокрацията.
- (6) Анализ на съотношението между представителството на държавата и представителството на отделните индивиди.
- (7) Анализ и сравнение на практиката на Конституционния съд на Република България във връзка с финансирането на политическите партии и влиянието им върху представителството с тази на германския Федерален конституционен съд и американския Върховен съд.

- (8) Анализ на най-новите тенденции при основаването и организирането на политическите партии, а именно появата на така наречената „дигитална партия“, както и влиянието на въвеждането на дигитални технологии в процесите по политическо представителство.
- (9) Анализ на възможностите за организиране на политическо представителство без механизма на изборите.

3. Използвана научна методология

Наред със задължителния за едно правно изследване **правно-догматичен метод**, поради съображения, наложени от същността и ролята на понятието е използван и **интердисциплинарния метод**, който включва философски, политологични и социологически елементи. Изследването също така разчита на **формално-логическия, лингвистичния и историческия методи**.

Поради естеството на предмета на изследва е използвани и **социолого-аксеологическият метод**.

4. Обем и структура на дисертационния труд

Дисертационният труд е с обем от 256 страници (шрифт 12, разредка 1.5 Times New Roman), който включва титулна страница, съдържание и библиография в размер на 13 страници и основен текст 243 страници същински текст. В съдържателната част на дисертацията са обособени три глави, като всяка се разделя на параграфи.

5. Библиография

Използваната библиография се състои от 173 заглавия. Статиите и книгите на кирилица са 46, а на латиница 126. По отношение на източниците на латиница са използвани книги и статии на английски и френски език. Наред с това изследването се позовава на пет решения на Конституционния съд на република България, както и на решение на Върховния съд на САЩ и на германския Федерален конституционен съд.

II. Съдържания на дисертационния труд

1. Първа глава. Същност на политическото представителство.

Първата глава е посветена на изясняване на същността на понятието за политическо представителство и мястото му в системата на конституционното право.

§ Исторически корени на политическото представителство

Тази част от изследването цели чрез историческия метод да открие няколко основни момента на преструктуриране на понятието за политическо представителство. Доколкото е вярно, че където има организация по управлението или самоуправлението на по-големи и разнородни групи хора, винаги е налична някаква форма на политическо представителство, то тази глава разглежда от исторически план някои от същностните трансформации, които понятието претърпява и извлича съответните паралели по отношение на общоприетото съвременно разбиране за понятието.

Политическото представителство в своя първичен вид се заражда като решение на един основен проблем – как да се свърже центърът с периферията. Неминуемо предпоставка за това е наличието на достатъчно голямо поле, което да предпоставя определени затруднения за обичайния начин на комуникация и управление. В контекста на зараждащите се политически организации това са Църквата, градовете и националните държави, трайно свързани с определяема територия. Това са все организации, които едновременно заемат обширни територии, приобщават много и разнообразни индивиди и имат нужда от управление и координация. В тази ситуация представителството се откроява като идея-панацея на породилите се проблеми. Идея, която е едновременно удобна и гъвкава, за да отговори на нуждите на модернизиращото се управление. Идея, която съчетава практическо удобство със символен заряд и абстрактен потенциал. И най-вече, представителството е похват, който вече съществува и се използва за организация на отношенията, което е и основното му преимущество – начинът, по който функционира е известен и не се променя. Това което се променя, е смисълът, който постепенно започва да се влага в него.

Разбира се през Средновековието не би могло да се говори за представителни институции, защото такива в този период няма. Политическо представителство има там, където се изработват и приемат законите. Преминаването от подбор на тези, на които са поверени решенията, към техния избор от цялата общност е решаващ фактор за

установяването на политическо представителство в пълния смисъл. Политическото представителство трябва да е обвързано с избори и представителният орган следва да има характеристиките на законодателна власт. За такава трансформация може да се говори едва след английската конституционна революция от XVII. Единствено при комбинация от всички тези елементи би могло да се говори за политическо представителство. Същевременно обаче е съществено да се търсят обичайните корени на представителните практики, защото именно обичайните практики са тези, които предпоставят модерните употреби.

Развитието на представителните практики може да се разглежда като част от по-общите процеси на еволюцията на конституционализма. Точно както отбелязва и Георги Близнашки, макар и конституционализмът да е идейно и политическо движение, което е политически феномен на модерността, то има дълбоки цивилизационни корени, които биха могли да бъдат открити още в Класическата античност. Тъй като всички усилия за установяване на конституционно управление са, по един или друг начин, свързани с усъвършенстване на представителните механизми, то периодизацията, която важи за конституционализма по аналогия важи и за представителството. Така, заемайки предложената от Близнашки периодизация на фазите в развитието на конституционализма, можем да говорим за антично, средновековно и модерно представителство.

Античното представителство е маркирано накратко в увода на настоящата разработка и се свързва най-общо с възникването на политически традиции. От най-съществено значение за съвременните теории е установяването на етимологията на понятието и характеристиките на най-ранните представителни практики. Историята на представителството, особено от неговия римски период преминава като „тънка червена нишка“ през европейския средновековен конституционализъм и повлиява съществено разбиранията и употребите на понятието. Средновековното представителство се обогатява с значения от възродените принципи на римското право, благодарение на глосаторите и постглосаторите и утвърждаването на националните държави през XVI – XVIII век. А модерното представителство, както и модерният конституционализъм преминава през две основни фази на своето развитие – либерално и демократично. Либерално е това представителство, което се практикува в рамките на формалната правова държава от XIX-

ти и първите десетилетия на ХХ-ти век. А демократично представителство е това, което се практикува след въвеждането на всеобщо избирателно право и многопартийна избирателна система.

§ Понятие

Тази част от изследването прави преглед на предложенията за дефиниция на понятието, дадени от различни автори. Прави разграничение между понятието в частното право и това в публичното право, като застъпва и обосновава тезата, че политическото представителство е специфично и самостоятелно за конституционното право понятие. След анализ на съществуващите доктринерни схващания, извежда самостоятелно определени за политическо представителство.

Крайъгълен камък за изследването на представителството е полагането на ясна разграничителна линия между понятието, което се ползва в публичното право и по-конкретно в конституционното право, и понятието, което е институт на частното право. От правно-историческа гледна точка поради принадлежността и на двата института към правната действителност, както и поради равномерното им название, често се поражда объркване и смесване на двата института. Допълнителни усложнения при изследването на института на политическото представителство произтичат от привнасянето на елементи на частното право, тъй като това води до неразбиране на действието на публичноправния институт. Еволюцията на практиките, които припознаваме като представителни, е директно свързана с развитието на условията и правилата на отдаването на мандат. „Мандатът“ на даден представител всъщност се състои в лимита и условията на неговото упълномощаване. Доколкото упражняването на всяка власт и установяването на всяка организация предполага някаква степен на делегация, то историята на понятието може да се проследи чрез еволюцията на идеята за представително управление и по-точно чрез проследяването на управленските практики на общностите. В съответствие с формирането и смяната на концепциите за политическото управление се изменя и съдържанието на мандата – от пратеници на малки групи хора представителите се превръщат в изразители на всенародната воля, а идеята за „мандат“ се развива от изрично поръчение до завършена система за гарантиране на свобода на съвестта. Мандатът е категория, наследена в публичното право от частното право. С преминаването си в политическата теория и наука и публичното право

мандатът изцяло се лишава от традиционната си, в рамките на частното право, договорна същност. Главната причина за това се крие в еволюцията на императивния в свободен мандат. Със забраната на императивния мандат изчезва съдържанието на задължението, породено от договора, възложителите на мандата (мандаторите) и, следователно, самата договорна фигура. Терминът остава и към него се прибавя квалификацията „политическо“, от една страна, за да се разграничи от договорното представителство, а и защото категорията е подходяща, за да отрази най-точно символичния, оценъчен и партиципаторен аспект на модерната държава. Така липсата на договорното съдържание на понятието не предполага липса на всякакво съдържание, дори напротив, разкрива херменевтичната логика зад наслагването на значението и употребите и по-ясно очертава връзките между множеството възможни приложения на представителството и централната му роля в конструирането на модерната държава.

Политическото представителство следва да се възприема като една система от взаимосвързани и взаимозависими компоненти. Промяната, в който и да е от тях променя цялата система. Представителството е понятие, на което се крепи политическата и социалната система на модерната държава, както и идеите за справедливост и свобода. Именно поради това изолирането на отделните компоненти на понятието и опитът да се предположи как всеки от тях функционира и допринася за действието на системата е от значение за съвместното съществуване в политическа общност. Компонентите бяха разгледани по-горе подробно с цел да се предложи ракурс, който гледа към модерната държава от гледна точка на представителството. Също така, с изложеното по-горе се прокарва систематична разлика между понятието за представителство в конституционното право и това в частното право. В синтез компонентите, които настоящото изследване предлага за съставляващи политическото представителство са следните:

1. *представляващ* – лице, което осъществява представителството;
2. *представляван* – субект, който бива представляван;
3. *предмет* – нещо, което бива представлявано;
4. *упълномощаване и отчетност* – механизъм, по който представляваният дава съгласието си да бъде представляван и го санкционира;

5. *политически контекст* – обстановката, в рамките на която се осъществява дейността по представителството.

В обобщение политическото представителство би могло да се дефинира като връзка, която е изградена според правилата на действащото позитивно право, създадена между народа и съответния орган на публичната власт, която е конституирана по начин съответстващ на изборните правила и осигуряващата представителството и обединението на целия народ, насочена към осъществяване на общото благо и съвместните интереси на цялото по отношение на управлението на държавата, позволяваща пълноценното участие на представляваните и осигуряваща необходимата степен на отчетност на представляващите. Политическото представителство е преди всичко нормативно и формално – всеки негов аспект е предвиден и регулиран от закона и то е неразривно свързано с набор от нормативни, но и политически съображения.

§ Класификации и видове политическо представителство

Прави се обзор на дадените от различни автори класификации. Феноменът „политическо представителство“ може да бъде концептуализиран от множество различни ъгли, въпреки семантичната си неопределеност. Един от възможните подходи е да се тръгне от предположението, че в света има явление, към което се предполага, че понятието се отнася, и да се направи опит да се определят необходимите и достатъчни условия, на които едно нещо трябва да отговаря, за да бъде сметено за точно такова, а не друго. Този подход е семантично ориентиран и търси да изясни и фиксира съдържанието на понятието. Друг възможен подход е да се обърне посоката на изследване наопаки и да се търси значението на понятието въз основа на практическата му употреба. Този прагматично ориентиран подход почива на това, че индивидите активират понятието в определени практически контексти (напр. при спор за това кой представлява), и се опитва да го определи въз основа на тях. Тоест, ако се приеме, че смисълът на дадено понятие може да бъде извлечен от употребите му, то тогава има смисъл да се направи опит да се извлече значението на понятието от описанието на ролята, която играе в различни ситуации, в които е употребено. По отношение на политическото представителство това означава да се направи опит за концептуализиране на понятието, като се започне не от това, какво означава да бъдеш

представител, а от действията, които даден индивид извършва, когато претендира да бъде нечий представител.

Настоящата разработка не дава приоритет на нито една от класификациите, а заема части от всички, в зависимост от специфичните аналитични нужди на изследването. По отношение на подхода към концептуализация, изследването дава приоритет на семантичния подход, като си поставя за цел да изясни съдържанието на понятието „политическо представителство“, да изброи неговите елементи и съотношението между тях. Историческият метод и последователното разглеждане на зараждането и еволюцията на понятието и постепенното му смислово натоварване, е основният подход на изследването, на базата на който се синтезират определени наблюдения и изводи, относно същността на понятието. Как дадено понятие се заражда и как функционира в различни исторически и политически контексти е от значение, за да се държи по-ясна сметка за значението, което наблюдаваният институт крие зад и в себе си. Като изходна позиция се разглежда по какъв начин юридическото, образното и театралното представителство, предложени от Скинър и тяхното съчетание в различни комбинации е довело до конструирането и утвърждаването на понятието за политическо представителство.

§ Функции на политическото представителство

Изследването откроява пет функции на представителството. На първо място е разгледана свързващата функция на представителството. Необходимите характеристики на представителството като връзка не се изчерпват с нейната двустранност. На практика връзката трябва да е и стабилна, да е изградена върху устойчива основа и да не се разпада при най-малките изменения в политическия контекст или в поведението на субектите. И на трето място тази връзка трябва да бъде „еластична“, тоест чувствителна за измененията и способна да ги отразява без да се разпада. Тези характеристики на функцията са от особена важност поради факта, че условията на съвременния политически живот определят едни формални правила при изграждането и разпускането на представителната връзка, които не отразяват на практика дребните и незначителни промени в нея, които имат значение в по-близък план. В този смисъл често в политическия живот се наблюдава ситуация, в която избраните представители отслужват пълен мандат, но връзката между тях и представляваните е скъсана – представляваните са загубили усещането за свързаност.

На второ място политическото представителство има *интегрираща функция* по отношение на създаването на единство от множеството.

На трето, *организиращата функция* на политическото представителство осигурява предвидимото и разбираемо влагане на разнопосочните пристрастия, претенции и възгледи в процеса по управление.

На четвърто място, политическото представителство изпълнява и *функция по контрол на властта*, макар и косвена. Въпреки, че липсват конкретни механизми за упражняване на контрол, извън изразяване на несъгласие или въздържане от повторно даване на доверието, опасността от разкъсването на представителната връзка все пак носи определен възпиращ елемент. Не е без значение дали предоставеното доверие ще бъде оправдано и запазено, така че представителството играе и морална освен чисто юридическа роля в политическия живот. В интерес и на представителите и на представляваните е да държат канала за контрол помежду им отворен. Суверенитетът принадлежи на народа, както е посочено в Конституцията и тази функция на представителството е израз именно на това.

Последна, но не и на последно по значение място е *легитимиращата функция* на представителството. За да бъде стабилна и ползваща се с доверие от страна на гражданите, властта следва да е легитимна. В съответствие с възприетите принципи на модерното управление, за да е легитимна, властта следва не само да е демократична, но и представителна. Именно представителната характеристика определя степента на близост до народа, която е неизменен белег за легитимност на една власт.

2. Втора глава. Класическа концепция за политическото представителство.

Втора глава цели да изследва формирането на класическата концепция за политическото представителство като систематично изследва вижданията на избрани автори, отнасящи се до политическото представителство. Чрез изследване на възгледите и теоретичните предложения, които те са представили и сравнението им с историческата реалност и политическите последици, които имат се цели да се извлече същността на понятието за политическо представителство. По-нататък главата разглежда процесите, предизвиквани от смяната в разбиранията за това, кой е носител на суверенитета в една държава. Демократизацията на политическия живот е промяна, която налага

преформулиране на политическите категории, отношенията и управлението. Процесите, породени от тази смяна, предизвикват поетапното налагане на личността и нейните естествени права и утвърждаването ѝ като автор и носител на политически права. Избирателното право е признато на всеки и на преден план излиза един стар, но концептуално преформулиран субект – народът. Въвеждането на изборите като принцип на селекция деперсонифицира управлението и премахва опасенията от тези, на които властта е поверена, защото създава условия за неутрална власт. Поетапната пълна демократизация на обществата налага най-съществената промяна в концепцията за политическото представителство и поставя началото на една тенденция за поставянето му на заден план – в ролята на спомагателна функция на самата демокрация. Политическият живот се фокусира около партиите, които постепенно монополизират всичките му аспекти. От образувания, групирани около частни интереси, те прерастват в конституционно признати субекти, които имат грижата да опазват общото благо.

§ Либерален конституционализъм

Настоящата глава цели чрез историческия метод да открие няколко основни момента на реструктуриране на понятието, които водят до оформянето на класическата концепция за политическо представителство. Доколкото е вярно, че където има организация по управлението или самоуправлението на по-големи и разнородни групи хора винаги е налична някаква форма на политическо представителство, то тази глава разглежда от исторически план някои от по-основните трансформации, които понятието претърпява и извлича съответните паралели по отношение на общоприетото му съвременно разбиране.

Преди всичко механизмите на политическото представителство имат своите корени в обичаите на общностите и съживени в качествено нов контекст институти на римското частно право. Различните практики по отношение на свикването и провеждането на събрания, а дори и необходимостта от такива събрания са повлияли на оформянето на идеите за това, какво е и какво може да бъде представителството в политически контекст. Консолидирането на общностите по места, интереси и занятие води до въвеждането на нови субекти на взимането на решения по отношение на управлението. Съвещателните органи се издигат в парламенти и концентрират политическия живот около себе си.

Дълго време политическото представителство и неговото значение и място в политическия живот е под въпрос. Организацията на управлението, посредством този механизъм далеч не е даденост, а е резултат на постепенно и често не плавно навлизане и възприемане от управниците, политическите мислители и гражданите. Настоящата глава разглежда въвеждането на политическото представителство на сцената на политиката и позициите „за“ и „против“ неговото включване в механизма на традиционната политика. Изучават се предложенията относно същността на политическото представителство и мястото, което му отреждат в конфигурацията на държавното управление най-влиятелните мислители на политическата и правна теория – Томас Хобс, Джон Лок, Жан-Жак Русо, Емануел-Жозеф Сийес, Едмънд Бърк и Публий (Александър Хамилтън, Джон Джей и Джеймс Мадисън).

§ Демокрация и политическо представителство

По-нататък главата разглежда процесите, предизвиквани от смяната в разбиранята за това кой е носител на суверенитета в една държава. Демократизацията на политическия живот е промяна, която налага преформулиране на политическите категории, отношенията и управлението. Процесите, породени от тази смяна, предизвикват поетапното налагане на личността и нейните естествени права и утвърждаването ѝ като автор и носител на политически права. Избирателното право е признато на всеки гражданин и напред излиза един стар, но концептуално преформулиран субект – народът. Въвеждането на изборите като принцип на селекция деперсонифицира управлението и премахва опасенията от тези, на които властта е поверена, защото създава условия за легитимна власт. Поетапната пълна демократизация на обществата налага най-съществената промяна в концепцията за политическото представителство и поставя началото на една тенденция за поставянето му на заден план – в ролята на спомагателна функция на самата демокрация. Политическият живот се центрира около партиите, които постепенно монополизират всичките му аспекти. От образувания, групирани около частни интереси, те прерастват в конституционно признати субекти, които имат грижата да опазват общото благо.

§ Политически партии и представителство

Има хронологична и функционална връзка между възприемането на избирателното право като метод за селекция на управляващите, трансформацията на избраните от делегати

в представители със свободен мандат и появата на идеологически обособени групи, които на по-късен етап ще прераснат в политически партии. Изоставянето на организацията на политическия живот, подчинена на принципите на императивния мандат, позволява преструктурирането на отношенията на базата на символични и идеологически връзки. Факторите, които спомагат за тези процеси, са на първо място еманципирането на представителите от класите, от които произлизат, като следствие от възприемането на свободния мандат. Обединяващият принцип на представителството позволява основна роля в политиката да заемат словото и идеите. А противоборството между различните елити, които се образуват, налага установяването на партийната система през XVIII-ти и изборителните реформи през XIX-ти век .

§ Доктрините за обвързания и свободния мандат

Темата за мандатността е свързана с връзката между представители и представлявани и по-конкретно с границите и съдържанието на техните права и задължения, както и с ролята на един политически представител спрямо насочените към него очаквания – дали би следвало да изпълнява поръченията на своите избиратели или да действа по съвест, т.е. дали би следвало да действа като представител на част или на цялото. Или по друг начин поставено – дали политическите представители в качеството им на законодатели следва да действат според това, което вярват, че е най-добро за нацията, или да се водят спрямо очакванията и предпочитанията на техните избиратели. Следва да се постави под въпрос схващането, действащо по отношение на представителната връзка, а именно, че всеки политически представител следва да действа преди всичко в интерес на своя принципал и да се изясни защо се стига до дихотомния избор между мандатност и доверие. Двете позиции имат своя вътрешна логика и водят до различни изводи по отношение на същността на представителството. Доколкото представителството може да се възприеме като отношението между представляван и действащия от негово име представител, то точното съдържание на това отношение е на практика определящо за дефиницията на представителството.

От изложението до тук става ясно, че двете теории продължават да съществуват паралелно и не може с абсолютна сигурност да се каже, че едната или другата теория е взела категоричен превес в политическата наука. Дори може да се твърди, че преди Втората

световна война в теорията преобладава подкрепата за свободния мандат. Докато след този условен вододел теориите започват да се обогатяват със смесени фигури, притежаващи типични и за двата вида елементи, които са наречени „условно“ свободни мандати. Георги Близнашки отбелязва, че историческият опит показва, че свободата на мандата на депутатите във всички случаи има относителен характер. Свободния мандат е подчинен на различни по своя характер и вид императиви през историята на парламентарното управление. Процесът на представителството е загубил своя непосредствен характер, тъй като налице са вече три елемента: избиратели, политически партии и техните представители в парламент. Това именно му дава основание да заключи, че оттук произтича неизбежното ограничаване на свободния мандат.

§ Класическа концепция за политическото представителство обобщение

Преди демократичната революция, представителната концепция не е нито аристократична, нито народна по своята същност. Тя е и двете едновременно. Основава се на съгласието на индивидите, но не е свързана с индивидуалното съгласие на всеки един от тях, не търси представителството на всяка личност, а на всички заедно като част от една държава. Концепцията за политическото представителство приема своята завършена форма към края на XVIII век, когато открито се формулира и взема връх становището, че парламентът е „разискващо събрание на една нация, която има единен интерес – този на цялото“ .

3. Трета глава. Съвременни проблеми на политическото представителство

Трета глава разглежда на първо място проблема за представителството на държавата и в рамките на държавата и как се постига едновременно представителство на многообразието от интереси и групи и единството им. Разглеждат се възможните варианти за представителство на многообразието от индивиди и интереси и представителството на единството и как би могло да бъде постигнато в рамките на съществуващата държавно-политическа структура. След това се изследват различните съотношения между представителството на многообразието и представителството на единството. На второ място, в третата глава се разглежда въпросът за разликите между представителите, които са били селектирани чрез избори, и такива представители, които се възприемат като

селектирани чрез избори, но които не са били формално избрани. Сравняват се двата вида представители на базата на представителните претенции, които са в състояние легитимно да направят, и се изследва въпросът дали и доколко е удачно да се обогатят традиционните представителни практики с едно по-широко разбиране за възможните легитимни представителни претенции. На трето място се разглежда финансирането на политическите партии, като се разглеждат американската и германската съдебна практика по въпроса, като пример за двата основни подхода към финансирането на политическите организации. Разгледана е и най-новата практика на Конституционния съд на Република България, която засяга тази проблематика. Прави се и кратък преглед на актуалните промени, въведени в България. И на последно място се прави обзор на това, което Пауло Гербаудо нарича „дигитална партия“, като накратко се представят и се взема отношение към идеите, които той представя в своята книга за политическите партии на XXI век.

В заключението е разгледана взаимовръзката между представителството и изборите с оглед на това дали е възможно изграждането на такава, без да се разчита на този основен институт на демокрацията. Наред с други автори е обсъдена и тезата на Дейвид ван Рейбрук и по-точно за замяната на изборите с жребий и защо това не е смислено предложение. Чрез тези теми са разгледани причините за намаления граждански интерес към провеждането на изборите, агресивните популистски наративи и възможностите за връщането на усещането за контрол обратно у избирателите. Поставя се разграничението между „криза на представителството“ и „криза на представителната демокрация“ като се застъпват и обосновават последователно тезите, че представителството по своето естество е непроменливо и по тази причина не би могло да е в криза и, че единствената от демократичните институции, която се намира в застои са политическите партии.

§ Представителство на държавата

Един от най-съществените въпроси, на които следва да се отговори, е по какъв начин се осъществява представителството на държавно ниво. Дали държавата е нещо, което е в състояние да бъде представявано на собствено основание, и ако да – чрез какви механизми? Или пък държавата се свежда до една институционална конфигурация, която осигурява представителството на различни групи, които са в постоянно, но мирно противоборство помежду си? Представителството е механизъм, който е в състояние да се приспособи и към

двата варианта. Отговорът на тези въпроси е всъщност отговор на въпроса какво отговаря най-точно на представата за това каква е политиката, която е желана към конкретния момент.

Всички модерни държави съдържат две отчетливи групи индивиди: суверенната власт, управляващите или правителството, депутатите, т.е. представителите; и управляваните – граждани, народа, избирателите т.е. представляваните. Това, което ги обединява, е представителната връзка, която едновременно поддържа единството и предпоставя възможността за взаимен контрол. Този контрол зависи от възприетата форма на представителство, а и от това, за какъв вид група става въпрос. Съществено значение има дали въпросът за представителството ще се разглежда от гледна точка на груповата идентичност на управляваните или от тази на управляващите.

Групата на управляваните е обикновено толкова разнородна и флуидна, че много често единственият критерий, по който може да бъде мислена както отделна група, е положението ѝ спрямо политическата власт. Модерните общества са характерни със своята разнородност, която е не само етническа, но и професионална, културна, религиозна, възрастова – колко повече критерии се изброят, толкова повече различия ще се наблюдават. Именно затова е станало обичайно да се счита, че представителството трябва да осигури отражение на това многообразие.

Най-отчетливата алтернатива на това да се гледа на държавата като на амалгама от многообразни групи от индивиди е да се гледа на нея като на единство, действащо от свое име и способно да действа като принципал и следователно способно да назначава политически представители, които да действат като негови посредници. Историческата традиция, свързана с възприемането на държавата като единство, способно да бъде представлявано и на това основание да назначава свои собствени представители, се простира назад в историята до Хобс и Русо. Освен това, както отбелязва Близнашки, зад това поведение на държавата стои стабилна икономическа, политическа и социална логика. Идеята че дадена политическа общност притежава своя собствена воля, зависи от специфичното разбиране за това какво е политическа общност и как такава една общност функционира. По необходимост такава общност следва да е относително малка, хомогенна, състояща се от активни граждани, готови едновременно да участват активно в политическия

живот и да следят изкъсо своите представители. Това описание съответства на идеализирана версия на един средновековен град-държава и определено съвпада с идеалната форма на управление, предложена от Русо, за когото идеалът се заключава в това, че правителството играе ролята на пълномощник на народа. Подобно описание обаче не съответства на описанията на модерната държава. Модерните държави са твърде големи, модерните народи – твърде многообразни, а модерните политици – част от сформиран елит, за да могат да действат като пълномощници на народа. Просто не съществува достатъчно ефективен механизъм, чрез който модерните граждани да държат своите правителства под контрол, независимо, че информационните системи правят управляващите осезаемо чувствителни към общественото мнение. Единствените реалистични очаквания, които един народ би могъл да съхрани по отношение на своите управляващи, е да ги поддържа в постоянна тревога от това дали ще бъдат преизбрани.

§ Избрани и неизбрани представители

Възприемането на представителството като ресурс, който може да бъде използван при различни ситуации, който може да бъде вложен или премахван, а не като неизменно присъстващ, независимо от обективните фактори, придава на традиционните функции нов смисъл и нов потенциал. В същото време лимитирането на представителството до означаване единствено на държавно регламентирани избраници излишно игнорира политическото значение на останалите „неофициални“ участници в политическия процес и забавя темпото на изучаването на потенциалните възможности, които те откриват за изучаване на представителството. Все по-осезателният разпад на традиционните политически модели, загубата на доверие в политическите партии, отпадане на значението на националните граници са все фактори, които са причини за това, че е дошло времето за преосмисляне на представителните претенции, отправени от неизбрани претенденти. Поставайки фокуса върху самата представителна претенция, става възможно разграничаването и сравнението на тези отправяни от избраните представители и тези от неизбраните.

§ Финансиране на политическите партии

Финансирането на политическите партии е въпрос от практическо значение. Той е на дневен ред още от самото възникване на политическите партии, но добива

конституционноправно значение в периода след Втората световна война като част от широкоразпространения в европейските държави процес на конституционализация на партиите. Въпросите за източниците и размера на средствата, тяхното оповестяване и контрол от страна на държавата за законност и конституционосъобразност и за по-обща социална приемливост са причините за отделянето на материята в самостоятелни закони. Принципите, чието опазване се цели при по-строгата регламентация, са тези на независимостта на политическите субекти, както и опазването на определено ниво на равенството на шансовете за извършване на политическа дейност .

Два са основните въпроси от значение за конституционното право, що се отнася до финансирането на политическите партии. Първият е каква е ролята и значението на партийното финансиране за цялостната дейност на партийните организации. Вторият важен въпрос е за източниците на финансиране.

§ Дигиталната партия

Навлизането на съвременните дигитални технологии в политическия живот води до появата на така наречената „дигитална партия“ – политическа партия, изоставила традиционните партийни структури и внедрила в организацията си съвременни информационни технологии.

Възприемането на новите технологии цели да подобри ефикасността на политическите организации, като направи ресурсите на социалните медии за масова популяризация на идеи и каузи достъпна. Тези усилия обаче имат отчетлив утопичен елемент. Те са представени като опит да се направи политиката по-демократична и по-директна, като от една страна се премахват структури и практики, които са смятани за бюрократични, непрозрачни и корумпирани, а от друга въвеждат нови начини, по които хората биха могли да са повлечени в политическия процес. С тази цел политическите партии активират в политически контекст някои от най-типичните характеристики на операционния модел на дигиталните компании, водещи до изключителни постижения, но и демонстриращи множество дефекти.

III. Приносни моменти

Като основни приносни моменти могат да се сметат, както следва:

А) Самостоятелно разглеждане на понятието за представителство, извън ролята му в политическия процес на излъчване на представители или отъждествяването му с представителна институция, не е обект на голям брой научни изследвания. Основната цел на дисертационния труд е да събере на едно място всички възможни нишки, които се съдържат в понятието за представителство и те да се разгледат с оглед значението им за съвременното конституционно право и централната роля, която понятието играе в модерната политика. Затова представителството е третирано като самостоятелно понятие, а не като квалификация на демокрацията.

Б) Последователно разграничение на понятието за представителство от сходни институти в частното право и общата теория на правото. Отстояване на тезата за на необходимостта от въвеждането му в общата теория на правото като специфично за конституционното право понятие.

В) Синтезиране и обстоен анализ на компонентите на политическото представителство, анализ на съществуващите доктринерни схващания и извеждане на самостоятелно определени за политическо представителство.

Г) Обвързване политическото представителство с еволюцията на конституционализма и въвеждане понятията за антично, средновековно и модерно представителство, което позволява задълбочено изследване на политическото представителство като самостоятелен публичноправен институт и в исторически и социално-политически контекст.

Д) Въвеждане на понятието „дигитална“ и „интернет“ партия.

IV. Публикации, свързани с дисертационния труд

1. Идеята за свободния мандат. – В: сб. научни трудове на ИДП към Българската академия на науките, т. XIV. С.: Българска академия на науките, 2016.
2. Правно положение на конституционните съдилища в светлината на новите европейски правомощия на общностните съдилища за защита човешките права. В – сб. Конституционни изследвания 2014-2015. 25 години демократична трансформация в Република България. Състав. Киров, Пл. С.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2017.
3. Понятието „политическо представителство“ в труда Левиатан от Томас Хобс. В – сб. Конституционни изследвания 2014-2015. 25 години демократична трансформация в Република България. Състав. Киров, Пл. С.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2017.

4. Политическо представителство без избори? В – сб. Сборник доклади от докторантска конференция в памет на доц. д-р Кръстю Цончев. Състав. Пунев, А. Николова, Ал. Доцова, М. Бъбаров, М. Николова, Я.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2019.